

РЕЛІГІЙНИЙ ТЕКСТ, СТИЛЬ, ДИСКУРС: УТОЧНЕННЯ ПОНЯТЬ

Чернишова Юлія Олександрівна,

канд. філол. наук

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті аналізується проблема існування великої кількості термінів та їх варіантів, що використовуються для опису мовного явища, яке обслуговує релігійну комунікацію. Уточнюються поняття "релігійний текст", "релігійний стиль", "релігійний дискурс", "релігійна мова".

Ключові слова: релігійний текст, релігійний стиль, релігійний дискурс, релігійна мова, релігійна комунікація.

Як відомо, релігія була і залишається одним із головних факторів духовного життя суспільства. Передача системи релігійних принципів, поглядів та ідеалів, що є ядром релігійної комунікації, відбувається в тому числі за посередництвом текстів, які не можуть не бути предметом дослідження лінгвістичної науки.

У лінгвістичній, перекладознавчій, філософській, богословській літературі, в основному, під "релігійним текстом" розуміється священний текст тієї чи іншої релігії, у християнстві, наприклад, – Біблія. Іноді у сучасних дослідженнях під "релігійними текстами" розуміються богослужбові тексти. Тим не менш, трансляція релігійних смислів постійно продовжується протягом історії, що призводить до створення нових текстів, і сучасна література релігійного змісту відіграє для людини наших часів важливу роль.

Проводячи лінгвістичні дослідження, предметом яких є релігійні тексти, зустрічаємо наразі розмаїття термінів, що описують релігійну комунікацію.

Існує точка зору щодо того, що експлікація поняття мовного явища, яке обслуговує релігійну комунікацію (яку Н. Б. Мечковська визначає як таку, що об'єднує всі види спілкування у сфері релігії [Мечковская 1998]), є надзвичайно складним завданням, і що це завдання неможливо виконати в межах однієї наукової дисципліни. Наприклад, М. Войтак [Войтак 1998] зазначає, що окрема дисципліна, незалежно від ступеня точності її дослідницького інструментарію, може лише наблизитися до феномена, що визначається як *релігійна мова* (О. К. Гадомський, Ян А. Клочовський, І. Басрова, В. Пшичина, Г. Сівек, С. Козяра, М. Макуховська, Й. Пузиніна), *мова релігії* (М. Карплук), *сакральна мова* (М. Карплук), *священна мова*, *свята мова*, *культува мова*, *молитовна мова* (В. Венцлавський), *мова Церкви*, *мова віри* (Ж. Деформ (J. Defogme)), *мова сакрум* (С. А. Гостеева, С. Здибцька), а також *релігійний дискурс* (В. І. Карасик, Є. В. Бобирьова), *релігійне використання мови*, *мова релігійної сфери* (І. В. Бугайова), *релігійний стиль*. Безумовно, перераховані терміни не є синонімами і мають деякою мірою різне смислове наповнення, скоріше це члени єдиної лексичної групи термінів [Гадомский 2007, 287]. У сучасній науковій літературі, таким чином, ще триває процес формування підходів до опису релігійної комунікації.

Метою статті є уточнення понять *релігійний стиль*, *релігійний текст*, *релігійний дискурс*, *релігійна мова* для їхнього подальшого використання у дослідженнях, предметом яких є релігійні тексти.

Як відомо, у вітчизняній лінгвістиці *релігійний стиль* як окремий функціональний стиль почали виокремлювати не так давно, лише в останні десять–п'ятнадцять років, до того ж питання про кількість функціональних стилів наразі залишається відкритим для сучасних дослідників [Шевченко 2004]. Відсутність системних досліджень релігійного стилю української мови за радянських часів, спричинена історичними й ідеологічними чинниками, призвела до становища, коли спеціалісти мають невирішеними чимало проблем концептуального та мовного характеру.

Термін "релігійний стиль", що визначається як один із функціональних стилів, ухвалений на Всеукраїнській науковій конференції, проведеній Інститутом Богословської Термінології та Перекладів у 1998 році. Вживаються також інші варіанти назви цього стилю: *сакральний стиль*, *богословський стиль*, *релігійно-проповідницький стиль* (С. А. Гостєєва, Л. П. Крисін, І. М. Гольберг), *конфесійний стиль* (Л. І. Шевченко, Н. Дзюбишина-Мельник), *біблійний стиль* (Д. Бенковська), *церковно-релігійний стиль* (О. А. Крилова), *церковно-проповідницький стиль*, *церковно-біблійний стиль*, *церковно-релігійний стиль*.

Як вже зазначалося, питання про існування цього стилю та його назву в сучасній лінгвістиці є дискусійним, оскільки дотепер лінгвістика не має єдиного й загально-прийнятого поняття стилю, що, у свою чергу, стало однією з важливих причин наявності цілої низки класифікацій з неоднаковою кількістю самих функціональних стилів та їхніх різновидів.

Існують також думки про те, що сфера релігії знаходиться над функціональними стилями [Бугаєва 2003]. Дійсно, можна навести чимало прикладів текстів наукового, публіцистичного, розмовного та художнього стилів, в яких наявна не тільки богословська термінологія та релігійна лексика, але й, як слушно зазначає І. В. Бугаєва, автор свідчить про свою віру в Бога [Бугаєва 2010]. Можна погодитися, що релігійна комунікація реалізується в жанрах усіх функціональних стилів.

Але, на наш погляд, це пов'язано з універсальним характером релігії в житті людини. Аналізуючи місце релігії в свідомості сучасної людини, неможливо не погодитися з думкою М. Еліаде, що навіть у тих наших сучасників, які визначають себе як невіруючі, релігія та міфологія заховані в глибині підсвідомості [Еліаде 1994, 131].

Втім, використання поняття релігійного стилю як одного з функціональних стилів у дослідженнях мовознавців переважно обмежується макросередовищем *мовленнєвого спілкування в сфері релігійних людських взаємовідносин і спілкування людини з Вищою реальністю*.

Звичайно, назва "релігійний стиль" є технічним терміном, який вживається для охоплення різних підстилів мови, які обслуговують духовну сферу. Функціональні стилі диференційовані. Наприклад, для назви підстилю релігійного стилю, який обслуговує релігійні відправи, обряди, можна використовувати термін "*сакральний підстиль*". Підстиль, який обслуговує богословську літературу, можна визначити як *богословський (теологічний) підстиль* релігійного стилю, але, разом з тим, він є і

богословським підстилем наукової мови. Дослідники визначають *проповідницький підстиль* (мова церковної проповіді), *молитовний підстиль піснеспівів* [Куньч 1998]. Специфіка релігійного стилю виявляється в змішуванні елементів різних функціональних стилів: наприклад, молитовний підстиль можна вважати релігійно-поетичним функціональним середовищем. Варто зазначити, що до сьогодні стилістичні характеристики релігійного стилю на всіх мовних рівнях і у різних жанрових різновидах залишаються невивченими [Коць 2002].

Термін "**релігійний текст**" – також не єдина назва, що зустрічається у сучасних розвідках з цієї теми. Так, розповсюджені сполучення "*фідеїстичний текст*" (Н. Б. Мечковська), "*духовний текст*" (М. І. Зимомря), а також "*конфесійний текст*", "*сакральний текст*" (Н. І. Коновалова), "*священний текст*" та інші. На наш погляд, назви "сакральний текст" та "священний текст" слід використовувати для означення головних текстів релігійної традиції, що, як вважається, створені або безпосередньо Богом, або за Його натхненням. У християнстві Біблія є сакральним текстом. Натомість під загальною назвою "**релігійний текст**" можна об'єднати *всі тексти релігійного змісту в ситуації релігійної комунікації*, тобто це є загальною назвою для означення як сакральних текстів, так і текстів, створених людиною.

Досліджуючи сутність природи релігійного тексту, Т. Ю. Галкіна використовує термін "конфесійний текст". Дослідниця визначає його як текст, що містить конфесійний компонент [Галкіна 2007, 4], як текст релігійного змісту з можливими сакральними включеннями [Галкіна 2007, 8], як складний світ особливої людської діяльності, релігійних почуттів, думок, що утворюють релігійну свідомість людини та за допомогою різних "оболонок", в тому числі і мовної, створюють конфесійний текст [Галкіна 2007, 11–12].

Як слушно зазначає В. Ю. Лебедев, будь-який текст слід аналізувати як компонент культурного дискурсу: саме дискурс як більш складний феномен та жива функціонуюча реальність дозволяє більш повно описати функціонування тексту в культурі [Лебедев 1998, 28].

Релігійний дискурс визначається дослідниками як "релігійний текст у ситуації реального спілкування" [Богачевская 2006, 120], як система мовленнєвої взаємодії між індивідами щодо релігійних текстів, а також як тексти, які містять переконання, що поділяються усіма віруючими [Швед 2001]. У сучасних дослідженнях використовують терміни *релігійний дискурс* (Є. В. Бобирьова, І. В. Богачевська, В. І. Карасик, О. О. Чернобров, О. В. Швед), *фідеїстичний дискурс* (С. Г. Воркачов, О. М. Маликова), *теологічний дискурс* (Ю. В. Романченко), *теодискурс* (А. С. Жулінська).

Оскільки релігійне знання передається, накопичується та зберігається, головним чином, у вербальних формах, то релігійний дискурс досліджують також філософія релігії, філософське релігієзнавство (І. В. Богачевська, Т. Г. Горбаченко, Н. Б. Мечковська, К. Хубер, К. Моларі, А. Пеллегріні, П. Рікер). Терміни "**мова релігії**" та "**релігійна мова**" використовуються в широкому та вузькому смислах, де у широкому смислі мова релігії визначається як знакова система, що включає широкий

діапазон вербальних і невербальних засобів, і вербалізована мова є лише одним із компонентів цієї системи; у вузькому смислі мова релігії – це усні та письмові тексти, які використовуються в релігійній теорії та практиці [Богачевская 1999, 27], а також "всі мовні компоненти, що використовуються у релігійній ідеології, теорії й практиці" [Горбаченко 2002, 5].

Щодо *релігійної мови*, то її сутність активно досліджують вчені України, Росії, Білорусі, Німеччини, Великої Британії, Румунії, значний доробок належить польським фахівцям. Релігійна мова, тобто прояви релігії, які закріпилися та відобразилися в мові, досліджується також у рамках *теолінгвістики* – науки, що виникла на межі мови та релігії. У рамках теолінгвістики феномен релігійної мови пов'язується, перш за все, з проблемою картини світу: *релігійна мова* – це мовні засоби "релігійної мовної картини світу", які використовуються для відображення "релігійної картини світу" [Гадомский 2007, 288].

В статье анализируется проблема существования большого количества терминов и их вариантов, используемых для описания языкового феномена, который обслуживает религиозную коммуникацию. Уточняются понятия "религиозный текст", "религиозный стиль", "религиозный дискурс", "религиозный язык".

Ключевые слова: религиозный текст, религиозный стиль, религиозный дискурс, религиозный язык, религиозная коммуникация.

The article deals with the problem when a lot of terms and their variants are used to describe the language phenomenon that serves the religious communication. The concepts "religious text", "religious style", "religious discourse", "religious language" are précised.

Key words: religious text, religious style, religious discourse, religious language, religious communication.

Література:

1. Богачевская И. В. Религиозный дискурс как объект философско-религиоведческой рефлексии / Ирина Викторовна Богачевская // Культура народов Причерноморья. – Симферополь, 2006. – Вып. 74. – С. 210–215.
2. Богачевская И. В. Язык религии в контексте национального самосознания : монография / Ирина Викторовна Богачевская. – Киев, 1999. – 180 с.
3. Бугаева И. В. О религиозно-проповедническом стиле в русском языке / Ирина Владимировна Бугаева // Ежегодная Богословская конференция ПСТБИ. – М. : ПСТБИ, 2003. – С. 390–394.
4. Бугаева И. В. Язык православной сферы: современное состояние, тенденции развития : автореф. дисс. ... д-ра филол. наук : спец. 10.02.01 / Ирина Владимировна Бугаева. – М., 2010. – 47 с.
5. Войтак М. Проявление стандартизации в высказываниях религиозного стиля (на материале литургической молитвы) / М. Войтак // Текст : стереотип и творчество : межвуз. сб. науч. тр. – Пермь, 1998 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.psu.ru/pub/text/index.html>.
6. Гадомский А. К. Религиозный язык – теолінгвістика – языкознание / Александр Казимирович Гадомский // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Филология. – Симферополь : ТНУ, 2007. – Т. 20 (59). – № 1. – С. 287–292.
7. Галкина Т. Ю. Проблемы терминологии при переводе конфессиональных текстов иконографической литературы : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.20 / Татьяна Юрьевна Галкина. – М., 2007. – 26 с.

8. Горбаченко Т. Г. Вплив християнства на становлення писемної культури Русі-України: філософсько-релігієзнавчий аспект : автореф. дис. ... д-ра філос. наук : спец. 09.00.11 / Тетяна Григорівна Горбаченко. – К., 2002. – 35 с.

9. Коць Т. Українська лінгвостилістика другої половини ХХ ст. про конфесійний стиль української літературної мови / Тетяна Коць // Слово Стиль Норма : зб. наук. пр. – К., 2002. – С. 18–24 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.philology.kiev.ua/Lingur/art_68.htm.

10. Куньч З. Й. До історії термінів "казання" і "проповідь" / Зоряна Йосипівна Куньч // Сучасна українська богословська термінологія: від історичних традицій до нових концепцій : матеріали Всеукраїнської наук. конф. (Львів, 13–15 травня 1998 р.). – Львів : ЛБА, БТП, 1998. – С. 184–190.

11. Лебедев В. Ю. Сакральний текст и проблема перевода / В. Ю. Лебедев // Hermeneutics in Russia. – 1998. – Issue 2 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://university.tversu.ru>.

12. Мечковская Н. Б. Язык и религия : пособ. для студ. гуманит. вузов / Нина Борисовна Мечковская. – М. : Агентство "ФАИР", 1998. – 352 с.

13. Швед О. В. Коммуникативно-риторический анализ религиозного дискурса / О. В. Швед // VII Международные Кирилло-Методиевские чтения. – 2001 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://sobor.by/7km4tenia_shved.htm.

14. Шевченко Л. І. Лінгвістична аргументація конфесійного стилю в сучасній українській літературній мові / Лариса Іванівна Шевченко // Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2004. – Вип. Х. – С. 3–10.

15. Элиаде М. Священное и мирское / Мирча Элиаде ; пер. с фр., предисл. и коммент. Н. К. Гарбовского. – М. : Изд-во МГУ, 1994. – 144 с.